Anomie en inflatie

Een commentaar op een artikel van T. Huppes[1]

K. Groenveld en B. S. Wilpstra

1. Inleiding

Wij stellen er prijs op vooraf duidelijk te stellen, dat we voorstanders zijn van een multidisciplinaire beschrijving, verklaring en bestrijding van het inflatieverschijnsel. Een dergelijke benadering moet naar ons oordeel wel aan de eis voldoen dat de beschikbare theoretische instrumenten uit de 'deelnemende' wetenschappen, voor zover op het probleem van toepassing, op hun bruikbaarheid worden onderzocht. Ook moet een uit de theorie afgeleide hypothese zodanig zijn geformuleerd dat een confrontatie met empirisch materiaal zin heeft.

Op beide genoemde punten rezen bij ons twijfels bij het lezen van het artikel van Huppes. Uit die twijfels is deze reactie geboren.

In hetgeen volgt zullen we eerst de kritiek van Huppes op de economische wetenschap bespreken (par. 2). We komen tot de conclusie, dat de economische wetenschap door Huppes wordt behandeld op kandidaatsniveau. Aan de theorieën die zijn ontwikkeld in de jaren zestig en zeventig van deze eeuw wordt niet of nauwelijks aandacht besteed, terwijl juist die, in het kader van het onderwerp waarom het gaat, nogal belangrijk zijn. Daarna worden in paragraaf 3 een aantal opmerkingen gemaakt over de sociale ruiltheorie zoals de schrijver die presenteert. We zijn ons ervan bewust op dit punt zeker niet als deskundigen aangemerkt te kunnen worden; de opmerkingen zijn derhalve noodzakelijkerwijze nogal algemeen van aard.

In paragraaf 4 besteden we aandacht aan de formulering van de anomie-inflatie hypothese en aan de confrontatie van deze hypothese met cijfermateriaal voor Nederland en de Verenigde Staten.

De belangrijkste punten van kritiek worden samengevat in paragraaf 5.

We zullen proberen het gebruik van 'vaktaal' tot een minimum te be-

perken. Tevens blijven een groot aantal punten waarop van onze kant kritiek bestaat onbesproken, omdat de discussie dan te technisch van aard zou worden en voor het merendeel van de lezers van dit tijdschrift wellicht minder interessant.

2. *De economische wetenschap*

In de paragrafen 2 en 3 van zijn artikel poogt Huppes een beeld te schetsen van de economische wetenschap, toegespitst op de analyse van het inflatieprobleem. Als één van de belangrijkste oorzaken van het feit dat de economische wetenschap in de ogen van de schrijver eigenlijk geen raad weet met het inflatieverschijnsel noemt hij de evenwichtsconceptie die ten grondslag zou liggen aan het merendeel van de economische theorieën. Wij menen dat hier sprake is van verwarring van de begrippen evenwicht en stationaire toestand. Een stationaire toestand is een toestand waarin de variabelen die de bestudeerde verschijnselen voorstellen een bepaalde waarde hebben, of m.a.w. het economische proces herhaalt zich van periode tot periode op precies dezelfde wijze. Het evenwichtsbegrip heeft in de economische wetenschap echter een veel wijdere strekking. Enerzijds kan een evenwicht worden gedefinieerd als een toestand waarin bepaalde variabelen bepaalde constante waarden aannemen overeenkomend met de gedragsvergelijkingen van de economische subjecten. Anderzijds kan het begrip evenwicht ook meer dynamisch worden opgevat als een toestand waarin variabelen zich volgens een bepaald tijdpad ontwikkelen.

Deze verwarring bij de auteur leidt ertoe, dat hij in paragraaf 3 concludeert, dat het inflatieproces moeilijk verklaard kan worden met behulp van het model van volkomen concurrentie. Ondernemers zijn in dit model passieve hoeveelheidsaanpassers die zich in de evenwichtstoestand tevreden moeten stellen met een marginaal ondernemersloon. Aanschouwing van het marktgebeuren leert ons echter dat het gedrag van ondernemers m.b.t. prijszetting niet passief is, maar veeleer actief. Prijszetting is regel, hoeveelheidsaanpassing is uitzondering. De 'mainstream' in de economie heeft de markttheorie gemodificeerd. Andere marktvormen zijn object van analyse geworden en daarmee is het zicht op het inflatieverschijnsel verbeterd[2] aldus Huppes.

Bovenstaande gedachtengang behoeft naar onze mening enige kritiek. Deze kritiek is tweeledig. In de eerste plaats kan men met het model van

volkomen concurrentie zeer wel prijsstijging verklaren. In de tweede plaats behoeven marktimperfecties niet te leiden tot inflatie.

Bij volledige mededinging wordt de hoogte van de marktprijzen bepaald door de preferenties van de consumenten en aanbieders van produktiemiddelen aan de ene kant en door de technologie van het produktieproces aan de andere kant. Continue veranderingen in een of meerdere van deze variabelen leiden in een situatie van evenwicht tot continue veranderingen in de marktprijs. Prijsstijging of inflatie is in deze gedachtenwereld dus zeer wel verklaarbaar. Niet continue verschuivingen in de preferenties van de consumenten als gevolg van reclame, ontevredenheid van werknemers met betrekking tot de inkomensverdeling (collectief of individueel), afwentelingsprocessen etc., leiden in het model van volkomen concurrentie tot aanpassingsprocessen. Slechts in een statistische perceptie van het model wordt de aanpassingssnelheid oneindig verondersteld. Verlaten we het domein van de schoolboekjestheorie dan betreden we alras het terrein van de onevenwichtsheidsdynamica, alwaar aanpassingsprocessen regel en stationaire situaties uitzondering zijn.

Ook in modellen waarbij andere marktvormen als uitgangspunt worden genomen, en dat is ons tweede punt van kritiek, wordt de hoogte van de marktprijs bepaald door vraag èn aanbodfactoren. Relatieve schaarste bepaalt ook daar de prijs. Dit laatste is niet voorbehouden aan het model van volkomen concurrentie. Het verschil tussen het model van volkomen concurrentie en de modellen met betrekking tot andere marktvormen schuilt in het patroon van interacties tussen variabelen en niet in de aard van de verklarende variabelen. Het patroon van interacties bij monopolistische mededinging en oligopolie impliceert allerminst inflatie zoals Huppes suggereert. Het kan zelfs zeer wel aannemelijk worden gemaakt dat beperking van de concurrentie leidt tot prijsaanpassingen naar beneden. Concentratie van de produktie binnen enkele grote multinationale ondernemingen heeft schaalvoordelen als gevolg. Produktiviteitsverbeteringen waartoe grote concerns beter in staat zijn dan kleine passieve ondernemingen leiden tot veranderingen aan de aanbodkant van de markt en daarmee mogelijkerwijs tot prijsaanpassingen in neerwaartse richting. Huppes meent aan de oligopolietheorie uit de handboeken te moeten ontlenen dat produktiviteitsverbetering niet leidt tot prijsaanpassing terwijl dit wel het geval zou zijn bij kostenverhogingen. Deze asymetrie moet dan worden toegeschreven aan een discontinu verloop van de marginale opbrengsten curve ten gevolge van een geknikte prijsafzetcurve. Naar onze mening gaat het hier om een onzorgvuldige weergave van het model van Sweezy.[3] Het enige waartoe op grond van dit oligopoliemodel geconcludeerd kan

worden is prijsstarheid zowel naar boven als naar beneden. Het zicht op inflatie wordt met dit model allerminst verhelderd.

Het bovenstaande overziend menen wij dat men zowel met behulp van het model van volkomen concurrentie als met de theorieën met betrekking tot onvolkomen concurrentie prijsaanpassingen naar boven (inflatie) en prijsaanpassingen naar beneden kan verklaren.

Een belangrijke nieuwe ontwikkeling in de micro-economie is de voornamelijk in de Verenigde Staten ontwikkelde z.g. nieuwe micro-economie (*new microeconomics*). Een belangrijk kenmerk van deze theorieën is, dat de veronderstelling van volledige en kostenloze informatie wordt losgelaten. Hiermede wordt dus onzekerheid geïntroduceerd, of m.a.w. het gedrag van economische subjecten wordt beïnvloed door verwachtingen t.a.v. de voor hun beslissingen relevante grootheden. Het gedrag wordt niet meer onmiddellijk aangepast indien er veranderingen in het systeem optreden; een eventuele aanpassing vindt pas dan plaats als er informatie over deze veranderingen beschikbaar is gekomen. Op deze wijze kunnen er dus ook binnen een walrassiaans algemeen evenwichtssysteem prijsaanpassingen plaats vinden, zonder dat uitgegaan moet worden van veranderde preferenties of veranderingen in de technologie.

Daar waar Huppes ingaat op de monetaire schoolvorming in de economie, heeft het ons verbaasd dat economisten als Wicksell, Keynes en Friedman in een adem worden genoemd. Terwijl Friedman als een apostel van het neo-klassieke paradigma kan worden beschouwd, heeft juist Wicksell met een onevenwichtigheidsanalyse de zogenaamde klassieke dichotomie doorbroken en daarmee het denken rijk gemaakt voor een keynesiaanse revolutie. De rol van het geld in het economische proces is in het monetarisme van Friedman een geheel andere als in de gedachtenwereld van Wicksell en Keynes. Huppes stelt dat in de visie van de monetaristen de bankiers verantwoordelijk zijn voor inflatie. Deze interpretatie van het monetaristisch denken berust op een groot misverstand. Niet het bankwezen wordt door Friedman c.s. gezien als dwarsligger, maar de overheid die het evenwichtsherstellend mechanisme verstoort door in te grijpen in het economische proces.

Als we nu de belangrijkste elementen uit deze paragraaf nog eens samenvatten, dan doet Huppes het voorkomen alsof de neo-klassieke economie uitsluitend de marktvorm volledige mededinging beschouwt en alsof volledige mededinging moet leiden tot een stationaire toestand waarin voor het inflatieverschijnsel geen plaats is. We dachten, zij het globaal, te hebben gedemonstreerd dat deze weergave van de economische wetenschap voor het grootste deel berust op misverstanden aan de kant van de auteur.

3. De sociale ruiltheorie

De theoretische basis van Huppes' analyse is gelegen in de z.g. sociale ruiltheorie,[2] welke hij ontleent aan Homans en Blau. In deze theorie worden *sociale* relaties bezien als ruiltransacties zoals dat het geval is met *economische* relaties. In het geval van economische ruiltransacties welke tot stand komen op de markt ontstaan er prijzen die de ruiltransacties vergemakkelijken en coördineren. De neo-klassieke economie beschrijft dit proces. De sociale ruiltheorie beschrijft het tot stand komen van normen in sociale ruiltransacties. Zoals prijzen de economische transacties vergemakkelijken, zo hebben normen dezelfde functie in het sociale ruilproces. Normen en prijzen zijn verschillende kanten van dezelfde medaille. Dit laatste brengt Huppes ertoe te betogen dat normloosheid en een opwaartse beweging van de prijzen hand in hand moeten gaan. Over de aard van de relatie tussen normloosheid (anomie) en inflatie is hij overigens niet erg duidelijk. Hierop komen we in de volgende paragraaf terug.

Het bovenstaande nodigt ons uit de volgende kanttekeningen te maken. Huppes verwerpt de neo-klassieke theorie o.a. vanwege haar evenwichtsconceptie en de veronderstelde marktvorm van volkomen concurrentie. Het komt ons daarom vreemd voor dat hij een positieve waardering heeft voor een toepassing van het neo-klassieke denkapparaat of paradigma in de beschrijving van sociale relaties. Dat deze toepassing in principe mogelijk is, behoeft ons niet te verbazen, vanwege de grote empirische leegheid van het neo-klassieke begrippenapparaat. Verbreding van dit begrippen- en denkapparaat, zodat men ook in staat is sociale relaties te beschrijven als ruiltransacties vergroot deze empirische leegheid. Een integratie van sociologie en economie op deze wijze, nl. door verdere uitholling van het neo-klassieke paradigma, lijkt ons daarom zinloos en het is verbazingwekkend dat de schrijver na fundamentele kritiek op de neo-klassieke benadering op deze wijze tot een integratie probeert te komen. Het komt ons voor dat Huppes de sociale ruiltheorie op dezelfde wijze moet kritiseren als de neo-klassieke theorie. Het heeft ons dan ook in hoge mate verwonderd dat Huppes de neo-klassieke theorie tracht te redden door haar te verenigen met haar sociologische tweeling-zusje.

Zelfs indien men deze werkwijze positief wenst te waarderen blijft er voor ons nog een grote moeilijkheid. De constatering dat de normen en prijzen hand in hand gaan, impliceert niet dat norm*loosheid* leidt tot prijs*stijging*. Waarom moet er prijsstijging resulteren en geen prijsdaling?

Evaluatie van de manier waarop de schrijver zijn anomie-inflatie hypothese tracht te onderbouwen, brengt ons er toe te concluderen dat de

theoretische basis als zwak aangemerkt moet worden. Is dit het geval, dan wordt empirische toetsing al gauw tot 'measurement without theory' met het uitvoeren van nonsens-korrelatie als dreigend gevaar.

4. *De anomie-inflatie hypothese*

In eerste instantie (p. 247) formuleert Huppes de anomie-inflatie hypothese als: '... veronderstellen we een positief significant *verband* tussen de toenemende anomie in de samenleving en de *stijging* van het inflatietempo' (cursivering van ons). Hij stelt op dezelfde pagina, dat deze anomie-inflatie hypothese zal worden getoetst.

De theoretische onderbouw die Huppes aandraagt voor de hypothese is, zoals in paragraaf 3 reeds is opgemerkt, dat prijzen en normen zijn te beschouwen als gelijksoortige verschijnselen. Het marktmechanisme zorgt ervoor dat vraag en aanbodfactoren op elkaar worden afgestemd terwijl het proces van de sociale controle ervoor zorgt dat het feitelijke sociale gedrag overeenkomt met de normen. Inflatie wordt beschreven als een toestand waarin de regulerende functie van het marktmechanisme afneemt. Anomie wordt beschreven als een complex verschijnsel waarvan de essentie kan worden weergegeven door de term relatieve normloosheid.

Op grond van hetgeen hierboven kort is weergegeven wordt daar een tweede formulering voor de anomie-inflatie hypothese gegeven: 'Het economische verschijnsel inflatie en het sociologische verschijnsel anomie zijn aldus te beschouwen als aspecten van eenzelfde maatschappelijk veranderingsproces (p. 258).

Onmiddellijk valt op, dat deze laatste formulering van de anomie-inflatie hypothese sterk afwijkt van de in het begin van deze paragraaf weergegeven formulering. We kunnen bij de tweede formulering zelfs niet meer van een anomie-inflatie *hypothese* spreken, omdat een hypothese immers een geargumenteerde gissing is ten aanzien van de wetenschappelijke *verklaring* van enig verschijnsel. Indien Huppes stelt dat anomie en inflatie kunnen worden gezien als twee aspecten van hetzelfde verschijnsel kan er per definitie niet meer gesproken worden over een *verklaring* van inflatie uit anomie.

Aangezien door Huppes in het volgende toch steeds over hypothese wordt gesproken waar hij deze ook toetst zullen we (hem het voordeel van de twijfel gunnend) ervan uitgaan, dat de eerste interpretatie de juiste is. Opvallend is verder dat op p. 259 de hypothese als volgt wordt geoperationaliseerd: 'In concreto veronderstellen we een positief verband

tussen de jaarlijkse inflatiepercentages en de per jaar gemeten waarden van een aantal anomie-indicatoren.' Dit terwijl op p. 247 werd gesteld, dat het verband tussen de *toenemende* anomie en de *stijging* van het inflatietempo zou worden onderzocht. Als we naar de gebruikte cijferreeksen kijken blijkt dat het gaat om het niveau van de anomie en het inflatiepercentage in de onderzochte jaren.

De keuze van de anomie-indicatoren zouden we willen kenschetsen als willekeurig.

Vanuit econometrisch standpunt bekeken zijn de uitkomsten van de uitgevoerde korrelatieberekeningen nietszeggend: alle reeksen bevatten immers trendmatige bewegingen terwijl bovendien voor de reeks van de inflatiepercentages uitsluitend wordt gewerkt met trendwaarden.

Cijferreeksen die op deze manier worden gebruikt geven gegarandeerd een hoge korrelatiecoëfficiënt. Aan een dergelijke uitkomst kan echter geen enkele betekenis worden toegekend m.b.t. de anomie-inflatie hypothese.

Een aardig voorbeeld van Huppes' naïviteit op het gebied van empirisch onderzoek geeft het volgende citaat (pp. 261 en 262): 'Vergeleken met de Verenigde Staten wordt de inflatie in Nederland relatief sterk beïnvloed door fluctuaties in het importprijspeil. De internationale handelsquote bedraagt in Nederland ruim honderd procent; daarentegen is de inflatie in de V.S. voornamelijk toe te schrijven aan binnenlandse oorzaken. Uiteraard hebben de anomie indicatoren voor beide landen uitsluitend betrekking op de binnenlandse situatie. De korrelatie tussen anomie en inflatie in de V.S. behoort dus hoger te liggen dan in Nederland.' Huppes gaat er kennelijk vanuit dat het ontstaan van een toestand van anomie een geïsoleerd proces is dat geen enkele invloed van over de landsgrenzen ondergaat en zelfs als dit zo zou zijn is het in het kader van een zeer globaal onderzoek (uiteraard) onmogelijk op grond van een dergelijke uitspraak a priori iets te zeggen over verschillen in waarde van de correlatiecoëfficiënt.

Bij het bekijken van de tabellen (pp. 262-264) en de daaruit getrokken conclusies neemt de verbazing nog toe. In de tabellen worden enkelvoudige korrelatiecoëfficiënten gepresenteerd, die steeds betrekking hebben op de reeks van de inflatiepercentages (al of niet gecorrigeerd voor fluctuaties) en de afzonderlijke anomie indicatoren. De conclusie die wordt getrokken is, dat de anomie-inflatie hypothese niet kan worden verworpen op grond van de gevonden, relatief hoge, waarden van de korrelatiecoëfficiënten en op grond van de gevonden t-waarden (die overigens niet worden vermeld). Daarna wordt echter gesteld (p. 264): 'Verstrekkende conclusies zijn overigens niet te verbinden aan de gevonden resultaten.'

Hiervoor is echter gebleken dat Huppes gedetailleerde uitspraken doet over verschillen in waarden van korrelatiecoëfficiënten voor Nederland en de Verenigde Staten. Naar ons oordeel kan op basis van een zodanig zowel theoretisch als empirisch zwak onderzoek als door Huppes is verricht geen enkele conclusie worden getrokken. De formulering van de anomie-inflatiehypothese zoals Huppes die op p. 247 geeft zou naar ons inzicht nog het beste uitgangspunt vormen voor empirisch onderzoek (uiteraard uitgaande van de veronderstelling dat de hypothese theoretisch degelijk wordt onderbouwd). Op basis van deze formulering zou nl. het verband moeten worden onderzocht tussen een jaarlijkse *stijging* van het inflatiepercentage en de toenemende anomie gemeten als jaarlijkse veranderingen in de anomie-indicatoren. Een andere suggestie zou kunnen zijn het onderzoek als dwarsdoorsnede analyse uit te voeren voor een aantal landen.

Bij de bovenstaande kritische beschouwing van de confrontatie van de anomie-inflatiehypothese met de empirie is er van uitgegaan dat er inderdaad een te toetsen hypothese bestond. Zoals echter reeds is opgemerkt laat Huppes de lezer (en wellicht ook zichzelf) hierover in het ongewisse.

5. Samenvatting

Uit de vorige paragrafen zijn, naar we hopen, de volgende punten duidelijk geworden.

Wij zijn voorstanders van een multidisciplinaire aanpak van problemen (uiteraard voor zover ze zich daartoe lenen).

Van de economische wetenschap wordt door Huppes een karikatuur gegeven die voorbijgaat aan de ontwikkelingen van de laatste tien-vijftien jaar.

De kritiek op de neo-klassieke economie, die overigens ten dele terecht is, verwordt in een lofzang als gepraat wordt over de sociale ruiltheorie: een merkwaardige inconsistentie.

De anomie-inflatiehypothese wordt op verschillende plaatsen in het artikel verschillend geformuleerd. Deze onzorgvuldigheid leidt er toe dat er onduidelijkheid bestaat en blijft bestaan over de te toetsen hypothese. Zelfs is het mogelijk een zodanige interpretatie te geven dat anomie en inflatie twee aspecten van hetzelfde verschijnsel zijn, per definitie, zodat er niets te toetsen overblijft.

De gebruikte reeksen bevatten dermate duidelijke trendmatige bewegingen dat het uitvoeren van korrelatieberekeningen met als doel een hypothese te toetsen een zinloze bezigheid wordt.

Het artikel van Huppes moet tenslotte worden gekenschetst als een minder gelukkig voorbeeld van een multidisciplinaire aanpak van problemen.

Noten

1. T. Huppes, 'Anomie en Inflatie', in: *Mens en maatschappij,* 1975, pp. 238-270.
2. Voor een uitgebreide uiteenzetting kan men te rade gaan bij: T. Huppes, 'Economische sociologie of sociologische economie'? De betekenis van de ruiltheoretische sociologie voor de neo-klassieke economie; een interdisciplinare werkelijkheidsconceptie', in: *Mens en maatschappij,* 1974, p. 126-157.
3. P. Sweezy, 'Demand under Conditions of Oligopoly', in: *Journal of Political Economy,* 1939, pp. 568-737.